

ВИКТОР ТЕПЛЯКОВ

ПЪРВИЯТ ПЕВЕЦ НА БЪЛГАРСКИЯ ПЕЙЗАЖ

Емил Георгиев

Бавно и трудно българският народ излиза из средновековния мрак на Отоманската империя, за да заживее в светлината на Новото време, обляла от дълго вече по-голямата част от Европейския континент. Разбира се, върху пътя на новото развитие го извеждат процесите, които се разгъват в собствените му недра. В условията на новото му историческо битие един след друг се появяват дейци, които творят новия му национален живот, новата му национална култура, новата му национална литература.

Съществено значение за по-нататъшното му развитие има неговото включване в съвременния обществено-политически и културен живот на европейските народи. Особени заслуги за включването му в тоя живот имат видни представители на културния живот на родствените славянски народи. Имената на Вук Караджич, Константин Калайдович, Юрий Венелин, Павел Йосиф Шафарик са имена на откриватели на забравения в дебрите на Отоманската империя народ. Оживелите в произведенията на ред славянски писатели български образи и картини от българския живот и българското отечество го доближават до съзнанието и емоционалния мир на славянските народи, които ще заживеят с неговата участ, ще търсят начини да го подпомогнат, да го защитят, да го изведат из робската му неволя.

В редицата на първите от тези писатели стои руският поет Виктор Григорович Тепляков (1804—1842). Днес тоя поет вече е забравен, но някога неговата поезия е пробудила интереса на съвременниците и е получила дори висока оценка в критическите прегледи на А. С. Пушкин.

Виктор Тепляков споделя изгнаническите часове на Пушкин в Кишинев. Биографите на Пушкин отбелязват, че в Кишинев Тепляков споделял с Пушкин байронизма.¹ За нас е по-важно да знаем дали бъдещият певец на българския пейзаж не е споделял с великия поет и появилия се по това време у него интерес към българите.² Любопитно е да се отбележи, че пътят към българите и на Пушкин, и на Тепляков, и на Юрий Венелин минава през Кишинев. Тоя град само неотдавна е минал от Турция в Русия, населението му се състояло от молдовани и българи, в него имало цял квартал, който носел названието „Булгария“.³ Романтикът Тепляков може би не е бродил подобно на Пушкин из пъстрата кишиневска „гълта“, значителна и колоритна част на която са били българите. Той

¹ Сравни П. И. Бартенев, Пушкин в Южной России. Материалы для его биографии, Москва, 1862, стр. 72.

² Сравни авт., А. С. Пушкин и българите, сп. Литературна мисъл, год. XI 1967, стр. 126 сл.

³ Сравни П. И. Бартенев, посоченото издание, стр. 44.

се е заинтересувал от България поради интереса си към класическата древност, тоя интерес го е водил на юг към нашата страна, осеяна с паметници на древността.

За стъпването на руси на българска земя значение има Руско-турската война от 1828—1829 г. Известно е, че Юрий Венелин се отправя към България по време на тая война. По време на същата война се отправя към България и Виктор Тепляков. Ако Юрий Венелин обаче се отправя към България поради своя интерес към славянския български народ, Виктор Тепляков тръгва подир руските войски към България поради своя интерес към паметниците на класическата древност, да прекара късче от младостта си под онова южно небе, под което е цъфтяла в нашите земи преди много столетия старокласическата култура.

Пътят на славянската и европейската интелигенция към България е трябвало да мине и през старокласическата култура, доколкото България е една от страните на тая култура — третата след Гърция и Италия. И ето Тепляков, приел задача от новоосновения Одески музей да събере материали за него, се озовава в нашата земя и остава на нея до края на войната. Той изпълня добросъвестно своята задача: изпраща немалко паметници на Одеския музей и същевременно развива творческа дейност като поет и писател. Плод на тая дейност са книгата му „Писма от България“, която излиза от печат в 1833 г.¹, и най-хубавият му стихотворен цикъл — „Тракийски елегии“, отпечатан в 1836 г.²

Както в „Писма от България“, така и в „Тракийски елегии“ се очертава образът на писател-романтик. Авторът на тези две произведения не се оставя да бъде погълнат от военните събития, нито от славянската романтика, която започва да се разгаря през епохата, — от славянофилско съчувствие към поробените български народ, който той не познава. Той е потопен в един идейно-емоционален мир, който се изгражда с елементите на общата европейска романтика и общоевропейската култура. Той търси красота и величие, въодушавайки се най-вече от старокласическата култура или старокласическия мит, или от южната природа и ориенталския пейзаж.

„Писма от България“ изнасят първите по-богати наблюдения и впечатления от нашата земя на съвременно културно и идейно-художествено равнище. Тези страници извайват образа не на музеен сътрудник или вестникарски кореспондент, който регистрира факти, а на писател, който вдъхва живот на своите описания. Подбирайки интересни срещи със селища, с паметници, със събития и пейзажи, той ги облича в литературно-художествена одежда. Същевременно въвежда читателя в своя идейно-емоционален мир, внушава свое отношение и свой вкус.

България присъствува главно като земя на класическата култура. Още първата среща с нея е среща със „старинна Мизия“. Развалините на древните градове и паметниците на класическото минало са цел на обиколките на автора из България. Той осведомява читателя за своите находки, откритията си свързва със страници от класическото минало на страната и на Балканския полуостров. Минавайки по български места, означава ги с древните им названия. Пребивайки във Варна, си поставя задачата да докаже тъждеството ѝ с древния Одесос, което по онова време не е било установено. Пребивайки в Девня, търси тъждеството на Девненските развалини с древния Марцианопол. И т. н.

Българската съвременност е твърде редуцирана. Описани са малко български краища и селища, но някои описания будят немалък интерес. Такъв интерес буди например описанието на Варна, описана по-подробно поради това, че е била изходнище за осъществяването на авторовата цел.

¹ Писма из Болгарии. Писаны во время кампании 1829 года Виктором Тепляковым.

² Стихотворения Виктора Теплякова, Москва 1832—1836.

Варна е представена като град със своеобразна красота. На поета му се струва дори, че се е пренесъл в приказния мир на Шехерезада. Улиците наистина били тесни и криви, но градът не бил тъмен и еднообразен. В него имало слънце, шум и суетливост. Тепляков повежда читателя си и в домовете на варненци — за съжаление, в домовете на българи. Води го и в околностите на Варна — в манастира „Св. Константин“ (днес курорт „Дружба“) и в Аладжа-манастир. Отвежда го през Гебедже до Девня и Провадия, вдигайки значително завесата, спусната над непознатата за широкия свят наша земя.

Българският пейзаж, който излиза като ново и ценно завоевание в „Тракийски елегии“, получава някои от своите черти и в „Писма от България“. С богати нюанси и с типичните за българския пейзаж у Тепляков красота и ярко слънце е нарисован например Варненският залив. Ето неговата картина: „Аз гледах с възхищение бреговете, които на това място са необикновено прелестни. Дивите канари и цветущата зеленина, тичащите от височините фонтани и това сиinho, необозримо море образуват тук очарователна смес от романтическа природа с нежна буколическа. Морски чудовища подаваха от водата своите странни морди, играйки и пляскайки надалече от нас. Огромно чугунено оръдие се валише на брега, полузакрито от пясък и надвиснало от височината храсти. Аз бях излязъл от леденото царство на зимата и след седем дена се бях озовал в страна, богата с всички дарове на благородната пролет...“

„Едноплеменните“ българи Тепляков не открива. Описвайки населението на Варна, той не може да ги отдели от „азиатската тълпа“, среща българина като някакъв далечен чужденец с неизразително лице и машиналност на движенията. Почти такъв го вижда и в лицето на един „пастух“, когото среща при пътуванията си из страната. „Пастухът“ лежи и си пее. Уловен е физическият му образ — отличава го атлетическо телосложение. Той не обръща внимание на тези, които се доближават до него. На въпросите отговаря неохотно, лениво. Държането на „пастуха“ дразни руския автор. Той не му прощава това държане, макар да загатва за неговата причина: на мястото, където се намира, „почти всеки миг грози неосторожния вяряна и често мъчителна смърт“. Ако научава някоя хубава легенда, каквато е тая за превземането на Провадийската крепост от турците, където играе роля смелата и предприемчива дъщеря на коменданта на крепостта, авторът прави от героинята на легендата „византийка“.

Книгата на Тепляков съдържа сравнително обширни картини от съвременната руско-турска война, сведения за боевете и движенията на войските, описания на бойния театър, но те тук не ни интересуват. Във всеки случай трябва да отбележим, че разглежданата книга може да послужи като богат източник за нашата историография.

Цикълът „Тракийски елегии“ представя в значителна степен поетически вариант на „Писма от България“. Наличният в „Писмата“ поетически материал тук се разраства, получава самостоятелно значение. Интересът към старокласическия свят отстъпва място на чувството, че авторът броди из него, картините от природата и военните картини преливат в лирически състояния с богата гама на краски и тонове, размислите се разгръщат в обширна елегия.

Тепляков е получил импулси да изрази своята душевност, въвеждайки в литературата българския пейзаж. И то не принизен, като у българските му първосъздатели, а с цялата му красота и хармония. Никой поет до Тепляков не е виждал и възпял с такава сила чудни кътове от българската земя. Но, за съжаление, в тия кътове на българската земя, както и в „Писма от България“, той не е виждал робската мъка, петвековния мъченик, нито брата славянин, който едва по това време бива открит.

Поетът, който е прочел за пръв път своите „Тракийски елегии“ на литературна вечер у водача на руските романтици В.А. Жуковски, поставя в романтично

озарение природата, битието, човека, заживява с романтичната мисъл за живота и смъртта, за собствената съдба, за съдбата на поета. В българската земя нахлува нов Чайлд Харолд, — Байроновият не е положил крак върху нея, не я е направил фон на своите душевни конфликти, нито е търсил да прозре в нейното минало и настояще.

Родството на руския поет с Байрон изтъква Пушкин. По неговия път към България Пушкин вижда да го съпровожда сянката на Чайлд Харолд: „Няма съмнение, че фантастичната сянка на Харолд е съпровождала г. Тепляков върху кораба, донесъл го до „Тракийските брегове“.“ Впрочем това е очевидно за всеки, който прочете особено първата елегия „Отплуване“ („Отплытие“). Тя носи и мото от Байрон¹, и съдържа стихове, които се сходят със стихове от „Чайлд Харолд“. По байроновски поетът се разделя с родния край, прощава се с родните брегове, чувства се преследван в родината:

Прости, земля! прости, Россия!
Прости, о родина, прости!

Нека съобщим, че Тепляков се е сближил с кръга на декабристите, че е лежал в Петропавловската крепост, че е бил заточен на Юг, подобно на Пушкин. За това говорят по-конкретно неговите стихотворения „Затворник“ и „Изгнаник“. Посоченият епизод от живота на поета го кара да подхвърли в „елегията“ „Отплуване“ укорни думи към родината при раздялата си с нея:

Пускай на юность ты мою
Венец терновый наложила . . .

За страната, към която се отправя, той мисли като за страна на древните богове, като за страна на класическата древност:

Увижу я страну богов;
Красноречивый прах открою:
И зашумит передо мною
Рой незапамятных веков!

Отплувайки към българските брегове, корабът понася поета най-напред покрай мястото, където някога е бил заточен славният римски поет Овидий. Мястото на заточението дава наслова на втората „тракийска елегия“ — „Томис“, размислите за съдбата на заточеника-поет, успоредена със собствената съдба, образуват нейното съдържание. Разбира се, мястото на заточението е „печално“. В бележките към „елегиите“ Тепляков говори така за него: „Кому не е известно с какви ужасни краски е изобразил Овидий мястото на своето изгнание, климата на Скития и варварството на околните народи: беси, сармати, гети и др., чиито имена, както сам Овидий се изразява, не са достойни за неговия гений: *Quam non ingenio nomina digna meo!*“ Пейзажът напълно съответствува на печалното състояние на заточеника, предадено в елегията. Авторът влага в устата на Овидий дълъг монолог, с който разкрива това състояние. Монологът принадлежи колкото на древния поет-заточеник, толкова и на автора, изпитал проклятието на заточението. Елегията завършва с думите:

Слова погибшего поэта
Теперь звучат в душе моей!

Елегията представя „плач на душа без упование“. И макар че руският поет „се смее над морските бури“, пред „унилия край на изгнанието“ неговата душа „носи печалния дар на сълзите“. И Пушкин изказва благодарност на поета за това, че той не иска да блесне с твърдост по отношение на бедния изгнаник, а живо се застъпва за него.

¹ Adieu, adieu! my native shore
Fades o'er the waters blue. . .

Третата „тракийска елегия“ ни отвежда към „Бреговете на Мизия“ („Берега Мизии“). Мото от Шилер насочва към прост, безгрижен, идиличен живот, разбира се, в древността.¹ Романтизмът на XIX век наследява идеала за такъв живот от русоисти и утописти на XVIII век.

Мизия е земя, която се намира отвъд Дунава, и поетът започва елегията си с възпяването му. Но мисълта му е насочена не към неговото настояще, а към живота му през вековете:

Как стар сей шумный Истр! чела его морщины
Седых веков скрывают рой . .

При това само гърци и римляни заслужават възторг и похвала; народите след тях са диви, варвари. . .

Природната красота ведно с въображаемата идилия на Мизия е, която прилича поета наред с класическата ѝ древност. Идеалът, изразен в мотото, се разгръща, руският поет съжелява, че не се е родил в мирната радостна земя, сред народа-син на природата:

О, для чего я не родился
В их мирной, радостной глуши,
Когда от мудрых грез еще не помрачился
Народ, природы сын, огонь твоей души!

Из природната красота на древната земя получава по-ярко и конкретно очертание красотата на Калиакра. Поетът намира поетически еквивалент на едно красиво видение, поръбило морската шир: Калиакра е „мис куршумен“, облят от златен огън трон на Зефирите. Но и Калиакра се показва като спомен от миналото: за поета тя е „звезда на Венеция“, загубила своята слава. Само поетът спомня тая слава, както Байрон в своя „Чайлд Харолд“ спомня славата на Рим. Близостта до Байрон в случая е отбелязал още Пушкин.

Потопеният в миналото поет е сепнат изведнъж от настоящето; сепнат е от грохот на оръдие, проехтял от „руска Варна“:

Из Русской Варны он примчался!

Варна е заета от русите и поетът се радва на това, че на другия ден ще я види. И пак не я вижда българска, за него съвременна Мизия е „страна на поклонниците на Пророка“.

Българският пейзаж завладява плътно цикъла, когато Тепляков слиза на българския бряг и тръгва да странствува из Североизточна България. Две негови срещи с българския пейзаж заграбват особено вниманието му на любещ природната красота художник: „Гебедженските развалини“ („Гебедженские развалины“) и „Гебедженските фонтани“ („Гебедженские фонтаны“).

„Гебедженски развалини“ поетът нарича уникалното природно явление „побити камъни“ край някогашното село Гебедже, сега село Белослав, както сам пояснява — „на 15 версти от Варна по направление към Провадия“. В бележките към „елегиите“ авторът се позовава на „Писма от България“. „Обширен терен — оповестява той — се разгръща пред вас при изхода из гълбината на окръжаващия го от всички страни лес. На тоя терен. . . грамади исполински колони се простират или по-добре казано, са разсипани по пространство от повече от 3 версти. Аз говоря разсипани, защото в тяхното разположение не се забелязва нито порядък, нито обикновена архитектурна последователност. Цели хиляди

¹ Erst regierte Saturnus schlicht und gerecht,
Da war es heute wie Morgen,
Da lebten die Hirten, ein harmlos Geschlecht
Und brauchten für gar nichts zu sorgen:
Sie liebten und taten weiter nichts mehr;
Die Erde gab alles freiwillig her.

от тези чудесни колони ви поразяват с най-странни форми. На едни места те се възвисяват като съвършено правилни цилиндри; на други представят вид кули, пирамиди, пресечени конуси. . .“

Пред читателя несъмнено стои въпросът: защо „развалини“, защо „елегия“? „Елегията“ на Тепляков се ражда в България, бидейки земя на поиналната античност. Не само нейните паметници, но и нейният пейзаж будят непрекъснато размислите на поета за преходността на човешките дела и човешката слава. В това отношение предно място заема разглежданата четвърта тракийска елегия „Гебедженските развалини“, макар тези „развалини“ да нямат нищо общо с поиналната цивилизация на антична България. В преживяванията на поета, възникнали пред „Гебедженските развалини“, въвежда мотото от пророк Йеремия: „Ще отида да лея сълзи и ще оглася с гръмки вопли планините и пътеките на пустинята, някога толкова прекрасни; защото всичко върху тях е изгоряло, защото там няма вече ни един минавач, не се чува повече гласът на тоя, който е обладан от тях; защото от птиците небесни и дори до земните зверове всичко ги е напуснало и се е отдалечило.“

Поетът не възприема Гебедженската колонада като чудо на природата, като нейна игра или строителна мощ, която съперничи или надминава човешката. Той пише „елегия“ и колонадата му се представя като „развалини“, създава му представа за разрушение, за останки от „света древност“, за „мавзолей на минал свят“. Нейните стълпове са „вековни йероглифи“, но поетът чете в тях ясно урок на съдбата за тщеславието на потомците.

Още началото на стихотворението предлага „дешифровка“ на „йероглифите“ като „обломки“ от „древен мир“, като „допотопни призраци“, хвърлени „в мъглата на нищожеството“ от фатални ръце, държащи таинствена коса, като видения на тленност и смърт:

Не мира-ль древняго обломки предо мной?
Не допотопные-ль здесь призраки мелькают?
Не руки-ль грозные таинственной косой
Во мгле ничтожества сверкают?
Повсюду смерти! повсюду прах!
Столбов, поникнувших седыми головами,
Столбов у Тленности угрюмой на часах,
Стоящих пасмурно над падшими столбами —
Повсюду сумрачный дедал в моих очах!

Мисълта за „нищожеството“ и преходността на всичко земно не пречи на поета да види и величието и красотата на Гебедженското чудо на природата. Наистина той нарича стълповете „гранитни мъртъвци“, но оживява огромната колонада с историята на природата и историята на човечеството. През стълповете са минали столетията. Още първобитният ловец е извиквал край тях на борба мамонта. „Гората от огромни кули е живо свидетелство за „вековните преврати“. А и природата украсява стълповете с нов живот: вятърът люлее върху тях копринен плащ от листа, по рухналия обезглавен труп се вие дъхав мирт, славей лее своите пламенни звуци — като сърце, „пълно ту с безнадеждна мъка, ту с чудна радост“ . . .

Всеки стълп има свой образ. Поетът минава от стълп на стълп, за да заговори за всеки с думи, иззети като багри из палитрата на природата от четката на художник:

Взгляните: этот столб, гигант окаменелый,
Как в поле колос переспелый,
К земле он древнею склонился головой;
Но с ним, недвинутый годами,
Сосед, увенчанный цветами,
Гирляндой связан молодой;
Но с головы его маститой

Кудрей зеленых вьется рой,
 И плащ из листьев шелковитый
 Колышет ветер на нем лесной!
 Вот столб другой: на дерн кудравый,
 Как труп он рухнулся безглавый;
 Но по зияющим развалины рубцам
 Играет свежий плющ и вьется мирт душистый,
 И великана корень мшистый
 Корзинной вешним стал цветам! —
 И вместо рухнувшей громады
 Уж юный тополь нежит взгляды,
 И тихо все .. лишь соловей
 Как сердце полное — то безнадёжной муки,
 То чудной радости — с густых его ветвей
 Свои льет пламенные звуки...

При описанието на „развалините“ и изразяването на размислите, които те будят у него, поетът се движи немалко в кръга на Байроновите идеи и чувства и съзнава това. И се обръща към великия поет с думи на съгласие и одобрение — съгласява се с възгледите му за нищожността и суетността на човешкото общество, в което няма нищо ново, одобрява схващането му за свободата, славата и богатството, които са мираж, път към порока, плячка на „глухо варварство“:

Ты прав, божественный певец:
 Века веков лишь повторенье!
 Сперва — свободы обольщенье,
 Гремущки славы наконец;
 За славой роскоши потоки,
 Богатства с золотым ярмом,
 Потом — изящные пороки,
 Глухое варварство потом!

„Елегията“ достига към своя край до своята кулминация, за да завърши с „прощален поклон“ на поета пред „Гения на развалините“:

И ты, развалин тайный Гений,
 Прими поклон прощальный мой! . . .

За последните стихове на „елегията“ Пушкин възкликва: „Това е прекрасно! Енергията на последните стихове е удивителна!“

Наред с Гебедженските „развалини“ художествен полет у поета предизвикват и буйните извори, наречени от него „Гебедженски фонтани“. Поетът им посвещава следващата „елегия“ на цикъла. „Гебедженски фонтани“ са Девненските извори на Северозапад от Гебедже (Белослав). Тяхната вода блика с необикновена сила и поетът ги назовава „фонтани“. Както е известно, Девненските извори са най-големите карстови извори в България. Тяхната сила и красота е дала своеобразните им и поетически названия: Бездънният извор, Вълшебният извор, Лудетината, Окото и пр. Буйните извори са сякаш мираж в горещия летен ден, в който Тепляков достига до тях по време на обиколката си из Варненския край.¹

„Гебедженските фонтани“ пресъздават прекрасен български пейзаж. Тук елегичното настроение на поета отстъпва пред упоението от живата и красива природа.

Стихотворението започва с картина на жаркото лято, което във Варненско действително е жарко, а е още по-жарко несъмнено за дошлия от Севера поет. Тепляков е нарисувал картината на летния ден с малко, но най-характерни черти:

Вся тварь вокруг меня молчит,
 Алмазный полдень с неба льется;
 Как раскаленный шар светило дня горит,
 От зноя сердце тяжко бьется.

¹ Сравни и Писъма из Болгарии, стр. 116—121.

Горещият летен ден е благоприятен фон на хладните „фонтани“, които поетът ще открие. Горещината го отвежда в дълбок лес, към неговата все по-голяма гъстота. Лесът е пресечен от скали и стръмнини, така че поетът има възможност да изгради по-богат пейзаж. Редувайки леса със скалите, той раздвижва картината и увеличава нейната живописност. Лесът е „пронизан“ от зъберите на скалите, а следващата стръмнина сред леса е оприличена на шлем, обичен със зелен гребен. Панорамата завършва с окръжението на небесния лазур.

В пейзажа, създаван от романтиците, се включва личността със своите настроения и своята съдба. Красотата ги зове, природата предлага отсъстващата от обществения живот свобода, гърдта диша по-леко. Така е и в „елегията“ на Тепляков. Поетът върви през леса с популярния у романтиците призив: „Туда, туда, под склон древес!“ В стиховете се чувства задъхаността на изнурения пътник, бързащ към мястото, където въздухът е по-лек и по-жив. Той е вече в гъстотата на леса и от устата му се отроня радостен възглас: „Вздыхает грудь моя вольнее!“ И рисува нов горски пейзаж, в чието оживяване играе главна роля „ярко-летен“ слънчев лъч, пронизал зелената мъгла наоколо.

Всичко това е увод. Голямото пейзажно „откритие“ на поета са „фонтаните“. В прохладната глухота на леса той чува най-напред ромона на тяхната струя. За зажаднялия пътник тоя ромон оглася като отраден глас на майка:

Иду — и вот в глуши прохладной,
Как голос матери отрадный,
Журит источника струя.

В описанието на „фонтаните“ пейзажната поезия на цикъла достига връх. Те лежат на една ливада под едри дървета. Всичко наоколо е свежо, мощно и оживено. Ливадата е покрита с тъмнозелена пелена. Това не стига на поета. Тя е наречена „балсамическа“. Дърветата, под които се намират фонтаните, са гранитни великани. Фонтаните лежат в техните нозе. Самите фонтани са топазови. Техният ромон е „немлъкващ говор“. Около тях са извишили стволи плачещи, върби, дремещи дъбове и тополи, тъй свежи, че в тях „животвори“ душата на пролетта. И още нещо не е пропуснато: здрачът под плачещите върби, който контрастира тъй ярко с алмазния ден, очертан по-горе от поета. Основният елемент на рисуваните фонтани е животът, вложен в тях. Поетът не само е вложил в тях живот, но ги рисува така, че и от тях изтича живот. Като едра роса падат техните сълзи върху пъстрите цветя, за които досега не е говорено, но за чието наличие читателят е трябвало да се досети, и като брилянтова змия те тичат към храстите. Ето и самата картина в нейното оригинално звучене:

Прервался лес — и предо мною
Темнозеленой пеленою
Луг бальзамический лежит.
У ног гранитных великанов
Там двух топазовых фонтанов
Немолчный говор дребезжит.
Над ними сумрак ив плакучих,
Дубов и тополей дремучих
Душа весны животворит.
Их слезы крупною росой
Падут на пестрые цветы,
И бриллиантовой змеею,
На солнце, мягкой муравью
Бегут за дальние кусты!

Поетът търси най-силни метафори и сравнения, за да предаде възторга си от дивния пейзаж. Мястото е „приют за свето вдъхновение“. Въздухът е „дишане на любовта“. Дори съществуването на човека е леко. Сенките на „елегията“ са прогонени от блясъците на пейзажа.

И още веднъж поетът вижда и рисува „фонтаните“ — в сиянието на залеза и в настъпния мрак.

Потопеният в сиянието на залеза пейзаж обхваща земя и небе. Полъхва освежителен вятър, залязващото слънце е получило грамадни размери, в леса пламва рубинен пожар. Озарените скали са превърнати в град на пируващите Титани. В нов вид са показани фонтаните и окръжаващите ги съставки на пейзажа. От фонтаните струи злато, менят се багрите и отсенките на росата, цветята, гъстата зеленина. Когато угасва последният лъч на слънцето, остава да звучи тихата мелодия на фонтаните. Поетът слуша мелодията и въображението му ѝ придава нов възвишен поетически живот: сякаш ефирният рой на чистите души се носи над земните юдоли към надзвездната родина. . .

Пресъздадените както в „Гебедженските развалини“, така и в „Гебедженските фонтани“ пейзажи са превърнати от поета в музикални картини чрез образотената му реч. Елегичният ямбичен ритъм се отличава с разнообразие и живот. Това се вижда добре от приведените по-горе цитати.

Цикълът не завършва с „елегията“ „Гебедженски фонтани“. Войната, която родната страна на поета води с Турция, заема известно място в него, както заема място и в „Писма от България“. Озовавайки се неочаквано на полето на „достопамятната“ битка при Ески-Арнаутлар, с която се открива кампанията от 1829 г., поетът заживява с нея в едноименна „елегия“ („Ески-Арнаутлар“). Битката е завършена, настъпило е спокойствие. Победата на русите извиква у автора силен порой патриотични чувства. Той разговаря с Геня на Отечеството и тоя му разкрива мощта на Русия, пътя на руските победи. У Тепляков се появява мисълта за ролята на поета в големите начинания на родината. Той е готов да следва воините и да ги въодушевява в кървавите битки. Размислите на поета се примесват с визии на борбата. В сиянието на победата той вижда целта — Цариград. Съгласно изявената готовност той призовава воините към победа.

Цикълът завършва с „елегията“ „Възвръщане“ („Возвращение“). В нея се мяркат българските пейзажи в романтичните очертания на спомена и мечтата.

Поетът е напуснал Мизия и Тракия, но постоянно — изповядва той — се възвръща мислено към тях. Липсват му грохотът на бойното поле и сладостта на скитническия живот. Далече са останали скалите на Хемус и лесовите на Тракия, ясните като радост над тях небеса, морето, сияещо със светлината на дъгата, ромонещата струя под миртата в мрамора, стоновите на гърлицата и трелите на славея и тъмният кипарис под бялото минаре:

Где скалы Гемуса и Франкии леса,
Как радость ясные над ними небеса
И море, радужным сияющее светом?
Под миртой в мраморе журчащая струя,
И стоны горлицы, и трели соловья
И темный кипарис пред белым минаретом? . . .

Всичко това е изчезнало като вълшебен сън. Печалният Север е пред поета. Небосклонът е бледен като саван. Сияйна звезда върху него е споменът, в който се извишават сините върхове на Балкана:

В часы полдневные, бывало,
Над ясным морем я сижу,
И там души своей зеркало
На мир лазурный навожу.
Над ним Балкан вдали синее . . .

Пред поета въстават и картините от войната, но те завършват сега не с бойни призови, а с мисъл за падналите в нея. Над спомените доминира тъжната мисъл за смъртта. Елегията завършва с надежда за ново пътуване:

При създаването на своите елегии Тепляков показва значителен талант. Създадените стихове разкриват поетичен умствен и душевен строй, творческа способност за възприемане и пресъздаване красотата и величието, умение да се изрази в красива и жива форма прекрасното и благородното поетическо състояние. Романтизмът е стихията на поета, романтичният поетичен свят оживява в стиховете му, лирическото чувство и пейзажът се разгъват широко, с размах и богатство. Байронизмът не е модно наметало, Тепляков е искрен в своята печал, в своята тревога, в своята неприязън към господстващия в Русия строй. Лирическите състояния на неговите елегии при това не съвпадат винаги с тези на Байрон, звучат и свои, лични тонове. Униинето не изчерпва душевното състояние, долавяме в елгиите ненавист към гнета и патриотични пориви. Ако и днес срещата с поета извиква радост и наслада,¹ то за съвременниците колко по-възбуждащи са били елгиите. Жуковски, чул елгиите, ще нарече техния автор в 1834 г. „поет с необикновено дарование“; малко по-късно, в 1836 г., и Пушкин ще го удостои с висока оценка: „Навсякъде хармония, навсякъде мисли, изрядко истината на чувствата. В „Гебедженските развалини“ се изявява необикновено изкуство в описанията, яркост на изразяването, сила на мисълта.“ („Современник“, кн. III).

Изобщо произведенията с българска тема на Виктор Тепляков обръщат внимание на съотечествените съвременници. Особено радушно те биват приети в кръговете, които проявяват по-голям интерес към славянството и България. Чуват се зарадвани гласове, Тепляков е адмириран.² Но разглежданите произведения минават незабелязани за българската интелигенция, въпреки тяхното ранно възникване и привлекателните заглавия „Писма от България“ и „Тракийски елегии“. Авторът им не е дошъл с голямата любов на своите сънародници при българския народ, за да разкрие участва му, да му покаже изход от тежкото му положение, да му помогне. При тогавашната ситуация издирването и разкриването на старокласическите богатства в България не са могли да тласнат развитието на българския народ, да допринесат за пробуждането му, да засилят фронта на националното му възрождане

¹ Сравни висока оценка за Тепляков в ново време у Ш. Беридзе, Один из забытых. Жизнь и творчество Викт. Гр. Теплякова, 1804—1842, Тифлис 1920.

² Сравни Русский биографический словарь, С.-Петербург 1900 сл., Тепляков, В. Г., с. 481.